

Molnár Krisztina Rita

A titoktudó

András László: *Világos indul – versek*
Műút, 2016. Szerk.: Babiczky Tibor

András László ezidáig egyetlen verseskötete tavaly jelent meg. Sokan és régen várták ezt a könyvet. Vannak, akik – minden túlzás nélkül állíthatom – évtizedek óta. Feltételezem, a kötet szép fülszövegét író Kemény István is, aki nem kevesebbet állít, mint hogy „az egyik legjobb magyar kortárs költő” verseit olvashatjuk benne. Ahogy, gondolom, egy ideje várta már a másik költőtárs, a kötetet szerkesztő Babiczky Tibor is. És még annyian. Nem csoda.

Akik személyesen ismerik András Lászlót, régóta ismerik verseit is, akárcsak mondatait – és nem csupán az Egy medvekutató feljegyzései című regényből (Nyitott Műhely, 2010.) Ezek a mondatok mintha a túlpartról szólnának, felismerhető hangon, és olyan erővel, hogy azoknak az ismerőseinek gondolataiba is beépültek, akiknek szintén választott hivatásuk az írás – kívánhat többet egy, az itteni karneválban megjelent vándor a túlpartról?

A vékony kötet – súlya, mint egy végre megérkező, vastagabb levél – mindössze negyven verse nincs ciklusokba rendezve. Az egyes szövegek mellett nem áll évszám. Mintha ezek a lírai darabok az idő bármelyik pillanatában keletkezhetek volna. Egy vándor versei, aki – ahogy vándorok többsége – elindul a fény felé. Már szándéka is fényes. Időhatározóval és pontosabban: szándékakor. Világos szándék vezet át a sötétben, olvasatom szerint az újabb fény felé. Ugyanis a kötet címe: Világos indul és a kötet címadó Sakkfeladvány című egysoros kiragadott predikatív szerkezete egymásnak szegül. Az egysoros, mely az irodalom egyik régi toposzát, vagy hát, legyünk stílszerűek, vándormotívumát, az életet modellező sakkjátékot idézi, így hangzik:

Világos indul, és lépésről lépésre sötétebb lesz.

Többen értelmezték már a kötet méltatói közül ezt a figyelemre méltóan gazdag jelentéstartományú mondatot, hiszen a magyar nyelv sajátos szerkezetének köszönhetően rendkívül összetett módon vonatkozik a két állítmány a környezetre, illetve a név nélküli – világos – sakkfigurára. Hogy az induló alak, akinek nem a neve, csupán a színe fontos – szándékai, tisztasága, hite, ahogy tetszik, bár az egyetemes metafora nem hagy kételyeket – a sötétbe tart, vagy besározdódik az úton, elveszíti a reményt, vagy valóban kialszik benne a világosság, illetve ez így mind együtt – világos beszéd. A kötet címe azonban épp azt a mozzanatot rögzíti és mutatja fel, amikor a világosság elkezdődik, és ezt kissé patetikusán nevezhetjük akár a megvilágosodás pillanatának is.

Ami nem jelenti azt, hogy a következő lépéssel nem lesz újra sötétebb. Az ellentétes minőségek egymásba játszása, egyensúlya, a

tudás, hogy ez a változás a rend része – szintén része a kötet középpontjába helyezett mondatnak.

A könyv borítója is érdemel ebben a gondolatkörben némi figyelmet. András Georgina a szerzőt ábrázoló portréfotóján csuklyás alak – akár Aragorn is lehetne a Gyűrűk urából – áll az épp sötétségbe burkolózó világnak hátat fordítva – ha épp ránézünk, nekünk is –, arccal a ház (igen, határozott névelő) derengő ablakai felé, de kívül a házon. Feje fölött csak a hold világít. Ő maga is fényforrás egyébként, parázsló cigarettája felfénylik a homályos térben. Az arca eltűnik, nem az arca a fontos.

Ebből a kevésből is kiderül, hogy András László az európai kultúra hagyományos toposzaiból építkezik, ami azért nem kevés, mert ezek a toposzok egyfelől elhagyatottak, másfelől kiüresedtek, tehát bátorság kell hozzájuk fordulni, nehogy szétporladjanak a versek az érintésüktől. De a szerző által életre keltett, a szerző által hitelesített perszona épp elég bátor a régmúlt motívumok őrzéséhez és felmutatásához.

Tehát az idő nem segít eligazodni a kötet versei közt, és a versekben megjelenő motívumok közt sem. Más igazodási pontok azonban fellelhetők. Elsősorban a versbeszéd, és a beszélő hangja. A szövegek felütése leginkább a példázatokéval rokon, sokukban egy-egy jelentőségteljes – akkor is, ha semmi különös nem történik – történet idéződik fel, de ezt a hangvételt erősítik az axióma-szerű mondatok is egy-egy személyesebb lírai darabban. Valószínűleg a versek parabola-jellege okozza a Deczki Sarolta kritikájában olvasható megfigyelést, hogy András László nem egy versének olvasása közben déjá vu-érzése keletkezik az olvasónak: „Egyszeri és megismételhetetlen mikrotörténeteket rögzít, ám oly módon, hogy az olvasónak déjá vu élménye támad, és akkor is a felismeréstől megrendülten csodálkozik rá a világra, ha soha nem is történt vele semmi hasonló.” (Deczki Sarolta: „Megtörölköztünk, bepálinkáztunk...” Élet és Irodalom, 2016. augusztus 5.)

Azonban a parabola mint a kötet alapjellege nem csupán a szerző szemlélődő attitűdjéből ered, talán ennél is fontosabb, hogy a perszona szemlélődése perspektíváját tekintve az állandóságból néz szét az örökkön változón. A változatlanból érkezik az átmenetiségbe, és úgy tűnik, oda is tart, még akkor is, ha itt tartózkodása során éppúgy a kiszámíthatatlan sodrás törvényei, bosszúságai, fájdalmai és tegyük hozzá, örömei vonatkoznak rá is. Hangja egyébként nem csupán a szemlélődő rögzítő, ezek a szövegek nem afféle magunkban elmotyogott felismerések. Erősebb tónus ez, a minden didaxist nélkülöző tanítóé. Azé az archetipikus tanítóé, aki nem ad és nem kér választ, csak felmutat, ha valamit, hát kérdezni tanít. Épp úgy, ahogy a Ki az? című vers öreg zsidója:

„...a beszéde volt az, ami mintha
nagyon messziről, egészen régről
szólt volna, s Antonius sokáig
nem is emlékezett másra – ez ilyenkor
a legtermészetesebb –, mint a zúgó fejében
szóló lassú hangra, amely pont így szólt
már előző este is – vagy hajnal volt? –
a kocsmazajban, és csak később, jóval később,
mikor már rég kialudta a mámorát, és újra
erőt vett rajta a kétségbeesés, akkor érezte,
hogy valami van még e halk zúgás mögött,
valami, ami megnyugtatóbb a hangnál,
és mikor felidézte a szavakat, meglepődött,
mennyire pontosan sikerült emlékeznie ezúttal,
elégedj meg a kérdéssel, mondta az öreg,
na persze, nem lesz könnyű, tette hozzá,
de mégis jobban jársz, mint akik egy életen át
választ keresnek...”

A partok közti átjárás lehetőségét és képzetét erősítik a kötetben újra és újra felbukkanó folyók. Nagyobbak és kisebbek, a Rajnától a Volgáig tartó kultúrhistoriai térség szellemisége hömpölyög velük. Ahogy a magyar folyók – Tisza, Duna, Maros – nevének említése is jókora asszociációs bázist aktivizál, Petőfi, József Attila folyó-verseinek üzenete is hozzátapad a Világos indul folyóverseihez. És ezek a folyók nem csupán megemléződnek. Hol az álomban, hol a valóságban jelennek meg, mindkét dimenzióban egyformán erős jelenléttel. Hiszen az álom és a valóság érvényessége szintén nem különül el a kötet verseiben.

„Azt álmodtam, hogy a Rajna volt,
a körfolyosón körbefolyt...”

(A Rajna)

A Rajna persze kincset ígér, gyűrűt, neve magával húzza a Nibelung-mondakört, az álom logikájában azonban önmaga válik gyűrűvé, lovagi küzdelmet és igazságért, becsületért hozott áldozatot ígérve, de a vers félálomban fogalmazódó zárata szerint: „...nincs kinn semmiféle/folyó. Mert jobb lenne, ha volna.” Bár nem folyóvers, mégis a nyitóverssel lép kapcsolatba a Hajnalban és az Alkonyat után. Ahogy A Rajna alapélménye csupán az álom és ébrenlét határának elmosódó tartományában tud megtörténni, úgy a fény két félhomályos napszaka is határpillanatot rögzít. Olyan pillanatot, melyben nem, csupán elmúltával érzékelhető a változás.

„Este verekedni indultunk, a bor parázslott ereinkben...”

...

Most sós harmatban fürdik arcom és hunyorogva nézek a fénybe.”
(Hajnalban)

„Napnyugtakor ültem le a kerti asztalhoz,
gondolataimba mélyedve,
és mire felocsúdtam,
minden megváltozott körülöttem.”
(Alkonyat után)

Másféle narráció vonzza be az olvasót *A Marosnál* című folyóvers terébe. A nagy történetekhez illő nyitómondat – „Álltunk a Marosban térdig...” – azonnal lebilincsel, várjuk izgatottan a hőstett elbeszélését, de látszólag nincs szó semmiféle különös eseményről. Se küzdelem, se ellenség, se fordulat, se deus ex machina. Vagyis mégis. Csak éppen másképp, mint ahogy várjuk. Más történik, és másféle ellenséget sikerül legyőzni, másféle módon, másféle deus ex machinával. Hiszen, tudjuk, hogy mindig minden másképpen történik, mint az várható.

„Tapostuk a meder alját,
egyikünk valami puhára lépett,
sorban kitapogattuk a talpunkkal,
de senki sem mert lehajolni érte –

...

Mintha egy másik Maros lett volna odafenn,
és most össze akart találkozni ezzel idelent,
de a híd fölé gondos kezek
tetőt építettek, hogy élve maradjanak
könnyelműek is. Ettől olyan lett
a híd, mint valami jászol.

Megtörülköztünk, bepálinkáztunk,
nem tudtuk meg, mi van a meder alján,
tudtuk, hogy nem üt belénk a villám,
tudtuk, hogy nem, de nem tudtuk,
miért nem. Bepálinkáztunk, hazafelé
megint énekeltünk a szekéren.”

Figyelemre méltó a vers többes szám első személyű élménye, a magyarban az általános alanyt ilyen szépen is ki tudjuk fejezni – a személyesnek és elbeszélésnek tűnő szöveg így elegánsan tágul mindannyiunkra érvényes példázattá.

A kötet másik nagy folyóverse A Tiszánál. Élménye személyes és váratlan fény-élmény a sötétben.

„Tehát egy fekete felhő,
alulról háztető, és
a kettő közt csupán egy
keskeny fénycsík a hold.

Nem jelent semmit, élek,
most beszámolok róla,
ha ti is éltek egyszer,
számoljatok be róla.”

Rendkívül egyszerű versnyelv jellemzi ezt a szöveget, már-már élőbeszédnek is töredékes volna, és ez az, ami gyanút kelt. A látszólag semmiről, alig valamiről szóló, ismétlődő sorokkal, alig megváltozó versszakokkal újra- és újraolvasásra késztet, megállásra, az épphogy megnyilvánuló jelenség – nevezhetjük csodának is – észrevételére.

A kötet szerkezetét a hídszerű építkezés jellemzi. Az egymástól változatos távolságra elhelyezkedő, mégis pillérszerűen összekapcsolódó versek. Az egyik szerintem fontos, három versből álló pillér közül kettő szintén holdvers. A *Fürge hold* és párja a *Lassú hold*. A saját fényvel nem rendelkező, fényt visszaverő, így az éjjeli égen mégis fénylő égitest az örök változás szimbóluma. (És még mi mindené – de talán nem szükséges itt most az áttekintés.) Titokzatos mozgása a vers szereplőinek mozgásával különös kapcsolatban áll:

„Mikor a nyílt terepre értünk,
egyszer csak felbukkant valahol,

Aztán megint a zeniten állt.
Ha elindultunk, zuhant,
ha megálltunk, megállt.

– Ez követ minket – mondtam.
– Ugyan már! – felelted –,
hogy követne, hiszen
mindig előttünk jár!”

(Fürge hold)

Ahogy a Lusta hold főszereplőjével sem nehéz nem azonosulni azoknak, akinek be nem végzett útjai vannak. Vannak, akiknek nincsenek?

„Az éjjel lusta volt a hold,
ma délelőttre ittmaradt,
felhőkbe bújt, szégyellte, hogy
nem járta végig az utat.”

(Lusta hold)

A fentebb vázolt pillér harmadik darabja *Az ébredés*, a minden drámaiságot nélkülöző halálvers. Az álombeli halál – „Azt álmodtam, hogy nem élek.” – után az ébredés természetesen különbözik az összes többi ébredéstől. A tisztán látás, a ráébredés, a mindaddig talán félreértett élet helyreökkenése. De ez sem bizonyos. Mert bizonyosságok ebben a kötetben nincsenek kijelentve.

„Ti beszélgettetek az asztaloknál,
én meg sétáltam az asztalok között.

...

Füleltem, hátha szó esik rólam is.
az lett volna a legizgalmasabb.
De nem kerültem szóba egyik asztalnál sem,
hiába jártam körbe-körbe,

...

hátha soha nem is ültem közöttetek
ezeknél az asztaloknál,
mert nem is tartoztam közétek soha,
csak álmodtam az egészet,
és most ez az ébredés.”

(Az ébredés)

Hogy mit tudhatunk, és mit nem, felismeréseink milyen módon és mértékben adhatók át, azt a kötet egyetlen paradoxon-verse példázza. Egyúttal úgy gondolom, a kötet egyik legrégebbi szövegében ismerkedhet meg az olvasó a szerző alteregójával és humorával is.

Werner von Weiningestrom sírverse

Olyan éjjel halt meg,
a meteorológusok
könnyeztek. Nem tudok
semmit. Amit tudok, titok.”

Végezetül a kötet záróverséről. Szép. Szomorú. A címe Saját kérész. Amit nem lehet nem halani „saját kérész”-nek is. A helyszín a tivadari híd. Két part között, a folyó felett. Az idő alkonyat, a többi versből jól ismert átmeneti fényviszonyok, a még és a már nem, épp, ahogy a helyszín esetében. A pillanat megragadhatatlanságának verse ez, ahogy a Petőfi-áthallásé is, a Négyökrös szekéré. Csillagot választani magunknak éppúgy képtelenség, mint kérészt – a betölthetetlen vágy annyira gyötrelmes, hogy nem csoda, hogy a vers, és így a kötet záróképe is egy tehetetlen ütés. A fel nem oldható, csupán szavak nélküli durva mozdulattal enyhíthető fájdalom szintén Petőfit idézi. A Megy a juhász számaron... haldokló babája miatt elkeseredett juhászának számarra mért ütését ugyanaz a szívszorító indulat vezérli, mint az, hogy egy kislány kérésére kérészt válasszunk magunknak. Tudva, hogy kérész, kislány és minden szerethető lény kérészéletű a nap alatt.

„Válasszunk kérészt magunknak
– mondta Panna –, és kövessük
a szemünkkel és szeressük,
azt ott, ja nem, ezt ni, ó, elrepült.
És tükrözött a víz,
és elvesztettük szemünk elől
a kérészünket, és hiába
választottunk másikat,
az is eltűnt, ha a fák sötét
háttére elé került.

Egyre kevesebben, egyre
alacsonyabban köröztek.

...

– Jövök én is nemsokára – mondtam,
aztán felnéztem. Már messze jártak.
Én meg ütöttem egyet a híd vasára.”